

ТРИЗНІВНИК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENON UKRAINIENNE

Число 14 (72), рік видання III.

3 квітня 1927 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 3 квітня 1927 року.

Єсть теми, до яких доводиться повертатися знову і знову. Заставляє це робити життя, раз у раз нагадуючи про них чимсь новим. Та коли б цього й не було, то поки такі питання не вирішено згідно з інтересами України, вони дають себе боляче відчувати, постійно нагадують про себе в сучасному, непокій і тривогу будять що-до майбутнього.

До таких тем, безперечно, належить справа жидівської колонізації на півдні України.

Вся совітська преса зараз б'є в літаври й тулумбаси з приводу першого з'їзду совітів новоутвореного волею харківського совнаркому — чи вірніше волею Москви — жидівського району на Херсонщині. Цю «історичну» подію обставлено з надзвичайною помпою та парадом. Високі гості, представники уряду в урочистих промовах у Великій Сейдеменусі, новій жидівській столиці, повідали, що місцеві українці та німці «охоче погодилися спільно з єврейськими трудящими розвивати культурне будівництво в своєму районі». «Наявні прояви антисемітизму», що їх мусіли допіру сконстатувати в Харькові в останній резолюції пленума ЦКК і ЦК КПБУ, не перешкодили, звичайно, патентованим фальсифікаторам робити на святі брехливі заяви і виступати іменем поневоленого і стероризованого місцевого населення; тим паче, що йому затулено шільно рота. Де-які дрібні, але характерні ілюстрації того, як справді складаються відносини між колоністами та аборігенами, ми дамо иншим разом.

Сьогодні більше уваги нашої мусить привертати до себе обіцянка

тов. Буценка іменем ВУЦВК, що «цей район буде не єдиний, на черзі виділення другого єврейського району на Криворіжжі».

Отже, як бачимо, совіти, туманючи голови легковірним, що жидівський народ «куючи щастя совітської республіки,— кує своє власне щастя», гнуть далі своє і йдуть до створення жидівської республіки на українській землі.

Звісно, в інтересах совітів витворити чужі острови серед непевного українського моря, зміцнити їх в справжні цитаделі окупаційної влади, і тим знесилити український елемент, зменшити його відпорну силу та звязати волю рухів нашого народу у момент рішучого конфлікту.

Що в цьому «щастя совітів» — що правда, дуже непевне, — це може й так. Але чи в цьому щастя жидівського населення на Україні, яке віддавна там жило і не може не думати про те, як йому укласти надалі свої стосунки з одвічним господарем цієї землі? Поодинокі тверезі голоси з жидівського боку, голоси перестороги, застаються «гласом вопіючого в пустині». Засліплений потужністю Москви жидівський загаль слухняно йде туди, куди його ведуть ці заходи совітської влади.

А ці заходи ще яскравіше проступають, ще зрозумілішими стають на тлі загальної національної політики окупантів на Україні.

До того іде систематичне збільшення й зміцнення всякими способами російського елемента в Донбасі. Утворення молдавської республіки та польського району на Волині — це явища того ж порядку.

Галас, що знявся кочо з'їзду польських совітів Мархлевщини, зацікавлення ним не тільки в Харькові, але і в самій Москві говорять про це ж. Отими автономними республіками та національними районами, особливо у прикордонній смузі, совіти намагаються підвести під свою національну політику ширші підвалини — завдання Комінтерну, збудувати бази для утворення совітських республік на місці сусідніх держав. Це ближчі етапи на шляху світової революції. І це вже виводить ці заходи совітів далеко по-за межі внутрішньої політики, по-за межі забезпечення Москвою прав національних меншостей на окупованій Україні і надають їм значіння міжнародньої загрози...

Останні зміни совнаркому України, намагання щільніше затягти налігача на шиї українського народу та останні постанови влади імущих в Харькові про «посилення ідейної боротьби зо всякими націоналістичними ухилами і настроями в робочім класі, селянстві і партії» та про рішуче виправлення наявних

«извращений» — тільки кидають нове світло на ці намагання.

Звичайно, всі ці експерименти заздалегідь засуджено на неуспіх. Але кінець їм на благо всієї людності України прийде тільки тоді, коли буде нарешті покладено такий край найбільшому і найстрашнішому «извращению» — окупації України Москвою.

« ТІНЬ ПЕТЛЮРИ ».

Мало не що-дня приносить большевицька преса нові й нові відомості про те, що «коварний Альбїон» злитався з «чванливим Ляхом», щоб в кінець розорити й погубити «матушку Расю». В зв'язку з цотою, яку послало московським самодержцям англійське правитель-ство, вимагаючи припинення протианглійської пропаганди, в цілому світі, большевиків охопив страх. А страх, відомо кожному, має великі очі. Правда, військові керовники червоної армії роблять la bonne mine au mauvais jeu і заявляють, мовляв, — «не боїмося», «шапками закидаємо», але ясно, що Москва до серйозного воєнного конфлікту не готова і не може бути готова. Війна, — всі це знають, — потребує трьох річей: грошей, грошей і грошей. Цих грошей СССР не має і не може їх ніде в більшій кількості добути. Для війни, та ще при сучасних технічних вимогах, потрібна дуже розвинена воєнно-хемична промисловість, а її без грошей, без машин не організуєш. Тому то, по-за всякими голосними фразами про свою готовність перед воєнними небезпеками, єдиний аргумент висувають комуністи на під-держку своєї самодіяльності: симпатії «трудящих мас» в СССР та в цілому світі. Але симпатії світу — це велике невідоме. Що ж до тієї тери-торії, на якій от уже десятий рік гарцює компартія, то там, знаємо ми певно, ці симпатії такі великі, що большевицька влада ніяк не рі-шиться допустити вільних і таємних виборів до рад. Це таке «довір'я» існує між владою і трудящим населенням.

Всі факти останнього часу свідчать, що безпосередньої небезпеки війни немає. Вся Європа не хоче війни, вона ще не повигоувала своїх ран після світового конфлікту. Але це не значить, що для большевиків і надалі залишається поле «благоденственного і мирного життя». За-хідня Європа за большевиками нарешті побачила імперіалі-стичну Росію. І не випадково, що з Англією в першу чергу вступає в конфлікт Московська імперія. Для червоної Москви Англія «ідиичний ворог», з яким за впливи в Азії боровся колись царський Петербург. Певно, що большевицькі дипломати не бояться безпосеред-ньої загрози війни, бо за пропаганду комуністів в Китаї Англія не воюватиме з Росією. Більше вони бояться того, що все далі ясніше виявляється в міжнародніх відносинах: політичної ізоляції Росії. А до цього світ іде. Для заінтересованих держав є завданням — укоротити

лапи «білого ведмедя», який розсівся на території від Молдованина до Фіна, подавляючи немосковські народи.

Російська політична думка якось не може збагнути, що слідом за Австро-Угорщиною розпад жде і саму Росію, як многонаціональну державу.

Вся еміграційна російська преса і сам п. Мілюков в останній своїй праці «Россія на переломѣ» в сепаратизмі поневолених Москвою народів хоче бачити лише «інтригу», то німецьку, то держав Антанти. В унісон з безконечною піснею білої преси про «Єдину Росію» заявляє і червона московська преса, що сепаратизму на Кавказі, на Україні і т. д. немає, а є лише інтригантська робота англійських агентів.

Москву непокоять усякі чутки про зближення поглядів Англії та Італії на російське питання і тому вони для настрашення своїх підданих вигадують найрізноманітніші воєнні плани, які ніби то куються в міністерствах чужих держав проти СССР. В московських «Известиях» з 5 березня цього року вміщено допис з Варшави, в якому сучасний «Тряпичкин очевидець» описує всі небезпеки, які загрожують Москві від буржуазної Європи. Виявляється, що, по відомостях большевицького кореспондента, англійська розвідочна організація «Intelligence Service» захопила в сітку своїх інтриг і Польщу, й Литву, й Італію і навіть Німеччину. А політичний план цієї «Intelligence Service» дуже простий і легкий, як яблучно з'їсти: 1) дати Польщі суверенні права над Правобережною Україною з Одесою; 2) Лівобережна Україна з Донбасом має перейти під протекторат Польщі та Німеччини. Для цього, мовляв, призначено Голувка директором східного департаменту польського міністерства закордонних справ...

Дійсно, меткий кореспондент «Известий» попав просто пальцем в небо. Найвлучніше, що англійці такі добряги: дають німцям і полякам Україну, а собі нічого не лишають.

І це пише орган совітського правительства!

Ми б не спинялися над усякими недотепними дописами московських газет, коли б не вбачали в них певного «знаку часу». Існують причини, які примушують большевиків друкувати ці кореспонденції.

«Тінь Петлюри виразно виростає на політичному обрії», — так пишуть «Известия» з 5 березня 1927 року.

Тільки «тінь», — і в Москві трівога. Зараз же поставили в Харкові на перші місця «самоотвержених малоросів» типу Затонського й Порайка. Скрипникові, якого, розуміється, ніхто з українців не підозріває в прихильності до самостійної України, доручено керувати освітою єдине тому, що він не зовсім надається на родю льюкаю. Йому приказчик Москви Каганович дав інструкцію, що він має робити в освітній справі на Україні: «Ми повинні провадити нашу національну політику так, щоб дійсно гарантувати право національних меншостей, щоб не було насильства над однією хоча б найменшою частиною на користь більшої частини». («Вісти», 6 березня 1927 року).

Хто має вуха, хай слухає. Виходить із слів Кагановича, що «більша частина» (то б то українська) гнобить «меншості» на Україні!

Дійсно, зворушлива єдність між Кагановичем і панамі з «Руля» та «Возрожденія» на тему «насильственої українізації».

Можна сподіватися, що курс національної політики Москва захоче змінити, надавши сили московському елементові та москвофілам із українців, які раді вислужитися. Але ніякі зміни курсу не допоможуть, навпаки, лише роз'ятрять рани українського народу.

«Тінь Петлюри» грозитиме катам з Могили і ніякими вигадками про інтервенції та розділ України вони не врятуються від загибелі.

Д. Г — о.

НЕПОРОЗУМІННЯ ЧИ НЕРОЗУМІННЯ?*)

Справа незалежності української церкви майже в такій самій мірі, як і справа незалежності нашої держави, стоїть більшом в оці тих, хто національне визволення українського народу вважає за кривду для «єдиного русського народу». Тож з боку природжених москалів і з боку «самоотверженных» замлячків наших часто доводиться чути з приводу унезалеження української церкви надто рішучі заперечення, з покликом звичайно на церковні канони, які українська церква мов би то тяжко при тому порушує. Такий сакраментальний аргумент звучить тим більш непереможно, що звичайно мало хто знає дійсну природу канона з погляду його змінності чи незмінності, а ще менше — зміст і характер канонів, що належать до даної справи. Тож можна безкарно оперувати канонічними аргументами в певності, що річового заперечення не зустрінеш. В цьому випадку люде рішучої вдачі та гарячого наміру просто хапають летючі докази десь з повітря і ними впевнено оперують лише тому, що то придається до певної цілі. Насправді ж вся та аргументація може рахувати лише на цілковиту неосвідомленість загалу в цій спеціальній справі, і всі ті загальні поклики на канони, на церковну практику, на порушення якихсь церковно-правних вимог мають з церковним правом спільного не більше, ніж колишє шукання філософського каміня мало спільного із справжньою хемією.

Щоб хоч трохи ту алхімію висвітлити та дати якийсь матеріал для відповіді на неслухні закиди, скажемо коротко, що таке автокефалія та як її здобувається — в часи давні і нинішні. Наперед застерігаємо, що читач наражається зустріти тут де-що сухого для не спеціаліста, але іншої ради немає, коли хто хоче висвітлити собі цю спеціальну справу. А проте, — чому певні екскурси в ділянку державного права, коли обґрунтовується незалежність держави, мають бути менш спеціальні та нудні для середнього читача, ніж екскурси в ділянку церковного права для обґрунтування незалежності церковної? Це просто певне упередження, дуже у нас поширене, до всього, що торкається справи церковної.

Автокефалія (з грецької мови: автос — сам, кефалі — голова) означає самостійність певної церкви, незалежність її від іншої церковної влади. Така незалежність окремих церков — властивість церкви православної. Церква католицька визнає єдність всесвітньої церкви під одньою владою римського єпископа (папи), — і тому в церкві католицькій автокефальних церков немає. Поруч з цією, так би мовити, монархичною засадою церковного устрою католицької церкви в церкві православної чинність має устрій соборний, — знов таки по аналогії, не зовсім точній, — устрій конституційний: додержуючи єдності в спільнім органі — соборі всесвітньому, окремі православні церкви, церкви національні, заховують незалежність одна від одної, як окремі незалежні і держави, що мають якийсь спільний орган для

*) Диви «Тризуб», ч. 12 (70), «Занедбана справа».

взаємного порозуміння (знов таки, як неточну аналогію, можна взяти сучасну Лігу Націй).

І православна церква визнає засаду єдності церковної, але та єдність — спільність догматичної науки та самих основ канонічного чину, єднання взаємної любови; єдність ця не обіймає сторони адміністративної: в справі обрання й поставлення ієрархів, в справах церковної адміністрації й суду автокефальні церкви незалежні. Єпископ на чолі, клір і народ (паства) — це необхідні, складові елементи церкви. Кількість чи великість того складу не має значіння в справі визнання церковної організації, в складі складаних елементів, за окрему церкву. На початку церковної історії кожна християнська громада з єпископом і кліром та з власним храмом вже складала окрему церкву. З часом життя церкви ускладнилося, окремі церкви стали обіймати великі національно-державні території, але засада залишилася та сама, і навіть в дійсності єсть церкви мінімального складу: напр., Синайська автокефальна церква числить в собі лише один монастир. На чолі автокефальної церкви стоїть єпископ (архієпископ, митрополит, патріарх) чи колектив єпископів (синод).

Для зручності адміністративної ще в старій греко-римській державі адміністративний поділ церковний звичайно припадав на поділ території державний, — бо зручно було мати осередок церковний там, де сходилися інтереси цілої провінції. Державні ж провінції утворювалися в межах того чи иншого народу, який входив у склад держави. Таким чином з давнього часу адміністративні межі окремих церков-провінцій були разом і етнографічними межами окремих народів, і окремі церкви здебільшого заховували свій власний склад національний.

Звичай припасовувати межі окремих церков до певного розподілу державного поволі ставав правилом, врешті законом; каноном 17-м четвертого всесвітнього Собору постановлено: «коли царською владою засновано, або буде засновано місто, то розподіл церковних парафій нехай послідує за цивільним та земським порядком». Як бачимо, у чин церковного адміністрування органічно входить елемент адміністрації цивільної і став тут основою церковного розподілу. Визначати територіальний склад і границі окремих церков, себ-то установляти незалежність певної церкви в межах даної території, — належало до компетенції державної влади. І це правило було не лише теоретичною засадою, але й відповідала йому й сама практика життя; наприклад, імператор Юстиніян Великий, ушановуючи місце свого народження, утворив окрему префектуру першої Юстиніянї — своєю владою — дарував єпископові головного міста нової префектури права незалежного архієпископа, підклонивши йому провінції, що входили у склад сусідніх незалежних церков.

Отже, коли державна влада визнає певну церкву на певній території незалежною (автокефальною), то се — акт закономірний, правоздатний, і заперечити йому церковна влада не в силі і не в праві, хоча б інтереси церковних чинників тим актом і було порушено (як у наведеному прикладі). Таким чином канони церковні уважають державну владу, і церковна практика фактично potwierджує її право, на визнання автокефалії церков з мотивів державної доцільности. Це право належить державній владі формально, подтверджено церковно-історичною дійсністю і стало фактом життя.

Чи ці формальні постанови та така практика відповідають самим засадам церковного права? Чи з погляду засадничого можна засвоювати державній владі міняти границі незалежних церков та установлювати нові незалежні церковні організації? Чи це не порушає засад устрою православної церкви?

Церковний устрій складається з двох елементів: богоустановленого та звичайного, людського. Перший, недоторканий і незмінний, це ієрархія (в складових її частинах — єпископства, священства, дияконства) та догмат соборности церкви. Другий елемент — це сфера звичайної адміністрації і підлягає звичайним нормам людського права. Адміністрація церковна діє на тих самих підвалинах, що й адміністрація цивільна, полягає в мо-

ментах централізації й підлеглості і, оскільки входить в сферу зовнішніх відносин з чинниками приватними чи громадськими, остільки належить до компетенції держави. Держава не торкається тої сторони церковної влади, що походить з джерела Божого — з тайни священства; друга ж сторона церковної влади походить з державного уповаження і підлягає впливам з боку держави; таким впливам, а саме звичайним нормам людського права підлягає зокрема зовнішня організація церкви і в першу чергу її адміністрація. Правила соборів про церковну адміністрацію, про права тих чи інших єпископів — се звичайні адміністративні постадови, зв'язані з зовнішнім церковним порядком та в зв'язку з цим порядком і змінюються, як звичайні людські закони. А як справа автокефальності належить до зовнішньої організації церкви, а саме до її адміністрації, то влада державна цілком правосильна устанавляти автокефальність тої церкви, що перебуває в межах даної держави.

Отже, маємо таким чином, що джерелом церковної автокефальності єсть державна влада. Ця теза, слухна з засадничого правного погляду, знайшла собі вираз, як ми бачили, у канонах церковних і, що також бачили, потверджена практикою в добу всесвітніх соборів. І в дальшому з того часу процесі життя православної церкви аж до нинішнього дня автокефальна справа переводилась незмінно в тому самому напрямі. Князі наші Ярослав та Ізяслав (XI-XII ст.) пробують устанавити автокефалію церкви, але тодішні політичні обставини не дали усталитися у нас цій формі церковного устрою. В XV столітті незалежність української церкви устанавлює князь Витовт; скликавши для того собор єпископів та наказавши їм обрати окремого митрополита на голову своєї церкви. Автокефальність болгарської церкви в XIII ст., як і дальше скасувалися тої автокефальності, були наслідком політичних комбінацій болгарських царів та візантійських імператорів. В XV ст. стає незалежною московська церква владою московського царя. На початку XVIII ст. та сама церква основно змінює свій адміністративний устрій — патріярший на синодальний, і переводиться це знов таки самою політичною владою без попереднього порозуміння з патріярхами вселенськими. На початку XIX ст. російська влада касує незалежність грузинської церкви. На протязі XIX ст. повстає низка самостійних церков — грецька, сербська, болгарська, румунська, і кожна з них — виключно ініціативою та волею самої державної влади; з тих церков румунська та сербська, по великій війні, тим самим порядком змінили митрополитанську форму свого устрою на патріяршу. Джерелом церковного права, зокрема устрою православної церкви, стає державна влада не лише православна, але й инославна, навіть нехристиянська. Державною владою устанавлено автокефальність православних церков — буковинської, карловацької, сибирської — в колишній австрійській державі (XVIII ст.), Католицька державна влада устанавлює автокефальність православної церкви в Польщі, — і інші церкви потверджують такий акт влади. Мусульманська влада в Турецькій державі не раз силою правительственных актів змінювала устрій східних церков, — патріярхатів, що вважаються за лоно канонічних традицій. Історія взагалі не дає нішого порядку утворення автокефальних церков, як той, коли певний народ самовизначає себе національно чи державно, то це натурально провадить до устанавлення у його автокефальній церкві; для цього навіть не konieczна незалежність державна, — згадані церкви в колишній Австрії були автокефальні і без такої незалежності. На фоні цієї тисячелітньої практики не викликає найменшого сумніву правомочність акта української державної влади, що декретом 1 січня 1919 р. устанавила автокефальність української церкви.

Як же ставилася до утворення нових автокефальних церков сама церковна влада, — влада тих церков, з яких території вилучалися нові церковні новотвори?

Факти життя наочно ствердили, що автокефальність — це річ не лише, звичайного людського права, але й зв'язано її в дійсності з надто нехристиянськими проявами людської природи. Теоретично — нормальна вимога канонічна в цім випадку та, щоб церковна незалежність відбувалася по

взаємній згоді — на основі спільності церковних інтересів та взаємної християнської любови. Але ця ідеальна форма вирішення справи автокефальности, як вираз зв'язку любови між християнськими церквами, звичайно — і навіть більше: ніколи — не знаходить собі ґрунту в дальших подіях церковного життя. Звичайний принцип людських відносин, принцип не альтруїстичний, просяк і міжцерковні відносини, а тому усамостійнення церков відбувалося ще з добровільної згоди, а ставало наслідком вже кінцевої необхідности в результаті довгого та впертого опору. Річ у тому, що через усамостійнення певних церковних територій попередня церква адміністрація цих територій, розуміється, позбавлялася де-яких вигод, головним чином, матеріяльних, і цей неідеальний мотив звичайно спонукав заїтересовану церковну владу виявляти дуже рішучий, непримиримий опір стремлінням церковної емансипації. В момент найбільшого загострення боротьби на цій точці східні патріярхи на соборі в Царьгороді 1872 року навіть оголосили, всупечер всім традиціям православної церкви, постанову, що в засади осуджує національно-емансипаційні змагання церковні і одлучає од церкви тих, хто виявляв би такі стремління. Константинопольський патріярх одмовився визнати автокефальність навіть одноплемінної церкви — в Грецьким королівстві — і примирився з таким визнанням лише через 20 літ, коли не примиритися з довершенням та установленим фактом вже не можна було. Ще більш різкий опір виявила Царьгородська патріярхія довершенням без її згоди автокефаліям церков сербської та румунської. На ґрунті тієї незгоди вже скоро сто літ перервано зносини між церквами болгарською та Царьгородським патріярхом, що й досі не може примиритися з автокефальністю болгарської церкви, яка складала колись частину його території. Церква московська не схилилася визнати автокефальности православної церкви в Польщі, змагалася у свій час, яко мога, повузити і без того вузьку автономію української церкви, витворену московським єпископатом на Україні, та, розуміється, ніколи не визнає автокефальности української церкви.

Це факти, що свідчать про очевидну фактичну неможливість переведення автокефальности церкви, коли б кінцевою умовою того переведення була б згода митропольної влади тої території, з якої нова церква вилучається. Тут діють інтереси самого людського, навіть надто людського порядку, і всі заперечення в даному випадку не мають за собою не лише формальної (церковно-правової чи державно-правової), але навіть простої моральної рації. Змагання й боротьба провадяться тут на тому ж ґрунті, як і при вилученні державних, політичних новотворів, — то ж натурально, що й засоби остаточного висліді тої боротьби мусять бути відповідні — реальне відношення сил та фактична можливість. На такому — і лише на такому — ґрунті вирішалася справа автокефалії на протязі останніх майже тисячі літ.

По всьому, що наведено вгорі, неслухними стають які-будь зауваження про «неканонічність» автокефалії української церкви. Ці зауваження або просте непорозуміння, або нерозуміння умов, за яких переводиться церковна автокефалія, або нарешті вперте одкидання небажаного факта проти очевидности лише тому, що факт той небажаний. Як найголовніший аргумент проти української автокефалії церковної прихильники єдности української церкви з московською висовують звичайно те, що переведець її державним шляхом, без порозуміння з московським патріярхом. З цього приводу треба сказати, що як-раз московська церква найбільш послідовно додержувала цих методів боротьби в церковній справі. Досить навести для цього загально відомий факт приєднання української церкви до московської. Українська церква формально рахувалася у юрисдикції Царьгородського патріярха. Не вважаючи на це, московський патріярх посвятив на митрополію (1686 р.) Київського митрополіта Гедеона, порушивши тим юрисдикцію іншого патріярха; царь і патріярх московські склали й перевели умови сполучення української церкви з московською, а вже після примусили до згоди на те патріяра Царьгородського, — примусили тиском на турецьку владу та симонією — підкупом. Такими способами сполучено

українську церкву з московською, а після порушено всі умови того сполучення й поволі позбавлено її усякого, властивого їй права та злито її до безроздільности з церквою московською у одну російську церкву. Але довершена таким способом справа стала фактом, що на протязі більш двох століть, трактувався як факт правний.

І в усіх, вгорі згаданих фактах утворення окремих автокефальних церков, і в цьому останньому факті скасування окремої церкви порушалася одна засада не лише формального права канонічного, але й найвищого морального закону християнської церкви — закона любови і згоди. Коли бісторичні церкви християнські стояли на ґрунті цього закону, то не було б місця тій завзятій церкві й боротьбі, що мала зовсім не церковний, і є християнський характер. А коли в дійсності цього не було, коли вимоги християнської любови не додержувалися, то фактично діяли ті формальні категорії, на переведення яких уповажені були чинники зовнішні — чинники державної влади.

О. Лотоцький.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО Й БОЛЬШЕВИЦЬКІ «УСПІХИ» В НЬОМУ.

В роках 1923-1924, большевики, бачучи, як сільське господарство в СССР почало виправлятися від руїни і аграрного безладдя і потроху повертатися в той стан, в якому воно було до війни і революції, кричали на всіх перехрестях про надзвичайні «успіхи», розуміється, своєї політики. Дарма, що большевики Богу винні в тому, що сільське господарство прокинулося, але вся казенна преса товкла про інтенсифікацію і раціоналізацію, трактори, угноєння, експорт, все, що хочете. І весь натуральний зріст, або швидче підняття з руїни, писалося в дебет рахунку большевицько-московської мудрости і геніяльності. Чого тільки продажні пера не констатували тоді: площа засіву росте з дня на день. Розуміється, вона росла, але ніяк не могла дорости до площі навіть за царських часів. Констатувалось, що сільське господарство стає на шлях районної, мовляв, спеціалізації, яка була раніше, що навіть відновляється експортні галузі сільського господарства, а в зв'язку з усім повне вирішення шляхом інтенсифікації аграрної тісноти і перенаселення.

Хоч марксівська теорія завжди за пазухою тримає камінь Каутсько-Ленінських поглядів на селянство і сільське господарство, але большевики не дуже покладалися на свої організаційні здібности, взялися до політики присвоєння собі слави відродження сільського господарства, тоді як справді сільське господарство з чисто шлункових потреб в першу чергу сільського населення піднімалося навіть в супереч політиці нищення його большевиками. Те, що сільське господарство почало колупати землю по тій же трьохпольній системі з в'їнець попустим живим і мертвим інвентарем на майже тій самій площі, що й до війни, цей факт большевики охрестили «велічайшим досягненням». Для всякого ж об'єктивного дослідувача то було ніяке «досягнення», а просто повернення до попереднього напівголодного рівня.

Що ніякого прогресу в сільському господарстві дійсно немає, показує сама остання статистика большевиків за роки 1925 і 1926. В чім виявляється прогрес взагалі сільського господарства? В розвитку інтенсивних культур і інтенсивних систем сівообміну. Отже, порівняння років 1925-1926, коли вже досягнуто посівної царських часів площі, ясно показує, що сільське господарство ССРСР переживає не прогрес, а регрес, не інтенсифікацію, а стояння на рівні екстенсивного господарства зернового для задоволення виключно місцевих потреб. Цю тенденцію ясно можна вбачити з порівнюючої таблиці пропорції культур, над якою зараз большевицькі економісти ламають списи. Большевицька статистика вияснила, що на 100 дес. засіву прийшлося:

	в 1925 р.	в 1926 р.
Жита	30,78	28,95
Пшениці	19,50	21,98
Вівса	12,60	13,90
Ячменю	6,68	7,37
Гречки	3,14	3,00
Проса	5,83	4,61
Кукурузи	3,32	2,61
Льону	1,71	1,60
Коноплі	0,94	0,89
Сояшника	3,04	2,37

Таблиця показує різке скорочення всіх технічних інтенсивних культур і загальне збільшення екстенсивних, традиційних зернових культур.

Регрес ще ясніший стане, коли пригадати, що загалом посівна площа хоч трохи, а збільшилася. Так напр., на Україні при збільшенні посівної площі на 4,7% засіви сояшника і кукурузи зменшилися на 21%. Цукрові плантації по ССРСР зменшилися на 14,4%, тютюнові — на 16%, кількість напр. свиней — на 3%.

Можна було б навести безконечну кількість повчаючих цифр, але грають тут ролю не цифри, а ті тенденції, які вони ясно показують. Цифри показують війну проміж інтенсивністю та екстенсивністю і повну перемогу останньої, себ-то замкнення сільського господарства в собі відмовлення служити сирівцевою базою для промисловости. Цей фронт большевики зараз дебатують в пресі і, розуміється, в більшості висловлюються в той спосіб, що всьому виною власна політика цін, себ-то встановлення реквізійних цін на продукти сільського господарства і примусових, монопольних і дужих цін на продукти промисловости. Один из видних співробітників «Економ. Живни» недавно навіть загрожував в одній із своїх заміток (йому, звичайно, ліпше знати!), що «поки наша політика цін не буде в основі своїй виходити з правдивих і сталих співвідношень цін продуктів сільського господарства проміж себе і промтоварами, доти ми не будемо застраховані від повторення і поглиблення регресивних явищ в сільському господарстві».

Високомудрому большевицькому економістові в голову не приходить того, що негативне явище, регрес сільського господарства не є

результатом лише політики цін. Зводити все до політики цін це значить зменшувати народнє господарство і закони, що регулюють його, до ступіня базару, гри попиту й пропозиції, без взяття при цьому на увагу всіх інших обставин, значно важніших ніж розподілення. Навіть по теорії марксизму продукція опреділює в великій мірі розподілення. Отож ми думаємо, що основою регресу сільського господарства в СССР є не політика риночних цін, а речі більш важливі, які в самій продукції вже опреділюють ці ціни. В умовах большевицької системи порядкування народнім господарством, промисловість і сільське господарство суть непримирені вороги, бо промисловість має за базу принцип громадської власности, а в сільському господарстві безоглядно панує індивідуальна власність, яка повсякчасно терпить обмеження з боку державної влади у всьому, в тім числі і що-до цін. Не кажучи вже про те, що система бюрократизації промисловости сприяє розсіянню капіталу, який потрібний для розвитку народнього господарства, в тім числі і сільського господарства, большевицька система є і логичний абсурд. Бо знаючи, що базою всякої промисловости є сільське господарство, що вироблює сирівці, воно веде з ним невтомну війну, а з другого боку свою націоналізовану промисловість з громадською власністю ставить в залежність від індивідуалістичного сільського господарства. Такий неприродний будинок, як большевицька промисловість на такому, нічого з нею спільного не маючим фундаменті, як індивідуалістичне сільське господарство встояти не може і рано чи пізно завалиться. Регрес сільського господарства в СССР, з приводу якого знявся такий гвалт в большевицькій пресі, це не політика цін лише, а гостра війна двох половин народнього господарства, яка кінчиться безумовно перемогою бази всякого народнього господарства — сільського господарства; бо немає інших рішень цього конфлікту двох принципів, як тільки так: або большевики соціалізують сільське господарство і підведуть базу під націоналізовану промисловість, або большевики цього зробити не зможуть і промисловість, будучи увесь час на стані блокади, упаде. Большевики вірною ходою, як показує статистика, наведена вище, йдуть до своєї смерти. Індивідуалістичне сільське господарство по всіх фронтах веде війну з комунізмом чи в формі цін, чи в формі самообмеження і замкнення в собі. Як в таких умовах може прогресувати промисловість, — ясно кожному.

І. ЗАТАШАНСЬКИЙ.

«ДЕРЖАВА КАЛІНІНА ЧИ РЕСПУБЛІКА БРАТІНА.»

Арн. Марґолін. «The New Palestine», Decembre 17. 1926 (ст. 438-440)*

Недавня конференція, скликана в Москві ОЗЕТ'ом для обговорення плану утворення жидівської колонії на Україні, являється най-

*) Подасмо в перекладі з незначним скороченням, зазначеним в тексті, інтересну статью Арн. Марґоліна, що її надруковано в «The New Palestine», Decembre 17. 1926 (ст. 438-440). Вважаємо за доцільне позначити читача, з певними що до де-яких місць застереженнями, з цим тверезим голосом визначного діяча, що з погляду жидівських же інтересів застерігає своїх соплеменників проти жидівської колонізації української землі та фантастичних проектів утворення на ній жидівської держави.

більш важливою подією останніх місяців в житті жидівства на російській території. Калінін, президент Союзу радянських республік, який перший промовляв на цій конференції, оголосив намір радянського уряду утворити жидівську національну область на території північного Криму та на сусідньому березі Азовського моря. Відомий жидівський комуніст, п. Ларін, назвав майбутню область «Автономною Національною Жидівською Республікою». В цій республіці, сказав він, будуть жити 100.000 жидів на півночі Криму та 200.000 на березі Азовського моря. До цього Ларін додав ще, що вже опрацьовано широкий проект дренажу на березі Азовського моря, що праця протягнеться чотири роки та буде коштувати п'ять мільйонів рублів. Група делегатів під приводом А. Брагіна підтримувала проект та стверджувала, що проєктована жидівська республіка буде базою для колонізаційного руху жидів.

Ті, що пам'ятають справу колонізації жидівської під большевицькою владою, пізнають в цьому «новому» плані радянського уряду той самий проект, який було запропоновано три роки тому назад тим же самим Брагіним. Єдина різниця між цими проєктами є та, що тепер на місце жидівської республіки в Криму і на Україні хочуть утворити жидівську республіку в Криму і на Азовському морі. Що до цієї останньої, то я нічого не можу додати до моєї статі, яку я написав три роки тому з приводу проєкту Брагіна.

Чим скоріше припиняться ці зайві і безрезультатні балачки про жидівську радянську державу, тим буде корисніше для справи жидівської сільсько-господарської колонізації на всій території Російської імперії.

Економічні можливості цієї проблеми настільки важливі і негайні, що ми не можемо дозволити затемнювати їх чи спиняти надзвичайно ризикованими та проблематичними політико-економічними результатами. Один з найважливіших мотивів, яким керується радянський уряд, відновляючи проєкт Брагіна, знаходимо в його промові: «Немає жадного резону, щоб жиди з радянської Росії їхали до Палестини». На його думку, Палестина обіцяє жидам лише одно — експлоатацію бідноти. «Тим часом як тут вони мають повну можливість заснувати «свою вітчизну» в Росії.

Ларін з свого боку загрожує сіоністській організації, що коли вона буде перешкоджати жидівській колонізації в Росії, то радянський уряд буде вважати це за огидний і небезпечний акт, спрямований проти жидівської бідноти. Важно також зазначити, що часопис «Jewish Telegraphic Agency» недавно писав, що комуністична партія англійська почала сильну пропаганду проти сіоністів та обіцяла свою допомогу арабській езекутиві в Палестині в її боротьбі проти сіоністів та за велику історичну місію по утворенню єдиної республіки робітників і селян від Мароко аж до Сирії. Отже з цього видно, що «Жидівська Радянська Республіка» або «державка Калініна-Брагіна» була і є новим контр-проєктом, направленим проти творчої праці жидів у Палестині.

Ми ніколи не перестанемо повторювати та підкреслювати, що ті жиди, які роблять порівняння між Палестиною та Кримом чи Україною,

показують цим несерйозне відношення до жидівської проблеми та брак ширшої реальної відданості жидівській нації. Сіоністи, а також і анти-сіоністи повинні зрозуміти, що при тих економічних умовах, які існують в совітських республіках, жида були примушені взятися за сільське господарство.

Чому жида будуть відмовлятися брати землю з рук совітського уряду, коли селяне й не селяне нежидівського населення (в оригіналі: «нечестивого») її беруть. Факт, що зголодніле жидівське населення великих міст тікає на село, не потребує доказу. Але риск та небезпека, що містяться в плані жидівської колонізації під совітським режимом, залежать від чогось іншого. Багацько питань зв'язано з цим планом. Чи дійсно Україна, Крим та береги Азовського моря найліпші території для жидівських колоній? І що сказати про переселення жидів в велику Росію та з Білої Руси на Україну, Крим та береги Азовського моря ... (Тут автор наводить статистичні дані про кількість простору та населення взагалі і жидівського з окрема в Росії, на Україні, в Криму, на Кавказі, в Сибіру та в Туркестані...)

В совітських республіках під покришкою большевизму багацько корисних сил шукають собі виявлення. Найважливіша з них — це націоналізм, розбужений у кількох народів, які входять в склад населення совітських республік і які були приспані царями протягом віків. За офіційними даними для року 1896, серед населення давньої Росії числилося 142 народи. Де-які з них були інкорпоріровані Росією менш, як сто років тому, інші ж, як наприклад, Грузія, вже перед 200 років були самостійними з своїми царями на чолі. В протилежність Сполученим Державам Російська імперія ніколи не була тим «горнилом», в якому б могли злитися різні народи. Царська Росія не даром називалася «тюрьмою народів». Царське Правительство завжди самими різноманітними способами гнітило всі нації, крім великоросійської. Але переслідування тільки збільшували відданість народніх мас та кругів патріотичної інтелігенції до рідної мови, звичаїв і т. п. Де-які з цих народів виявили сильні сепаратистичні тенденції. Після революції 1917 року Фінляндія, Польща та бувші Балтійські провінції (Естонія, Латвія, Литва) здобули незалежність. Надзвичайно сильний сепаратистичний рух виявився також серед українців (як в совітській Україні, так і в Галичині, на Буковині та в інших країнах під владою поляків та румин), грузин і татар. Далеко слабший рух до політичної незалежності існує у білорусів та вірмен. На конференції миру в Парижі р. 1919 крім признаних офіційно делегацій від Польщі, Литви, Латвії, були також непризнані офіційно делегації від українців, білорусів, татар, Грузії, Вірменів, горців північного Кавказу, Кубанців та Донців. Всі ці делегації вимагали визнання за ними права на самоозначення. Що до інших численних і різноманітних маленьких і примітивних народів, що заселяють Росію та Сибір, то жаден з них не має компактної більшості і не стремить до відділення від Росії. Також і ті народи, що заселяють російські володіння в середній Азії (Туркестан то що), не виявляють сепаратистичних тенденцій, хоч вони не належать до росіян.

Події, що сталися після революції в Росії: також стверджують, що населення України, Кавказу та Криму найбільш вороже ставиться до російської влади, якою б вона не була: совітською, чи монархичною. Крім українських провінцій, що складають нині Українську совітську республіку, мається ще числене українське населення по березі Азовського моря та на півночі Кавказу, на Кубані. З другого боку мається велика кількість українців у північному Криму. Треба також зазначити, що кримські татари заздять національному відродженню їх братів на Кавказі (Азербейджанська совітська республіка) та біля Казані (там існує автономна татарська республіка). Треба нагадати собі переговори між Україною та Кримом року 1918 під час короткого періоду незалежності України, коли населення Криму під проводом татар, висловило бажання сфедеруватися з Україною на основах територіальної автономії, яка гарантувала б вільний розвиток мови і культури татарської. З другого боку всі українці вважають Крим, як невідділиму частину майбутньої України. Всі ці факти ясно вказують на небезпеки громадянської війни та національного руху, що дуже легко можуть повстати на Україні в Криму і на Кавказі в близькому майбутньому.

Особливо небезпечне і трудне буде становище тих жидів, які тепер вже виїмігрували на Україну та в Крим з Білої Руси та з Росії (також і тих, які ще переїдуть в майбутньому). Вони вважаються і завжди будуть вважатися за «чужинців» тут, бо вони не говорять на місцевій мові, не тримаються місцевих звичаїв і т. д. Навіть жиди, що мешкали на Україні перед революцією протягом поколінь, не мали необхідности балакати на українській чи татарській мовах, бо велика більшість їх мешкала у містах, де російська мова панувала, як офіційна мова уряду, інституцій, товариств і т. п. Таким чином жиди сучасного покоління України, Криму, Кавказу та Білої Руси, крім жидівської мови, вживають російської мови та з дитинства вже зросійщені. Тому переселення певної частини жидів з України чи Білої Руси до Великої Росії, Сібіру чи Туркестану не поставлять їх в таке тяжке та небезпечне становище, як переселення російських та білоруських жидів на Україну, в Крим, на береги Азовського моря чи на Кавказ.

Крім питання мови, звичаїв та инш, перед жидами на Україні, в Криму, на Білій Руси та на Кавказі завжди стоятиме трудна проблема вірності відносно росіян, чи українців, чи донців, чи білорусів або татар то що; ця проблема стане надто гострою та приведе до небезпечних наслідків під час політичних чи соціальних заворушень.

Усі оці міркування дають підставу для таких трьох практичних пропозицій:

1) На майбутнє треба допомагати тим жидам, які бажають покинути великі міста та осісти на землі у близьких сусідніх районах, себ то там, де вони довго жили та де мається однорідне населення. Всі инші переселення жидів на Україну, в Крим, на береги Азовського моря чи на Кавказ повинні бути припинені. З другого боку, необхідно допомогати переселенню жидів з України та Білої Руси до Великої

Росії, Сибіру та Туркестану, до цих величезних просторів з необмеженими можливостями.

2) Вивчення умов і можливостей в області аграрної колонізації та в області багатьох інших продуктивних занять для жидів в Росії, Сибіру і в Туркестані повинно бути розпочате та зреалізоване Жидівським розподіловим Комітетом (Joint Distribution Committee) та ін. Для ознайомлення з політичними та економічними умовами цієї проблеми, повинна бути призначена та вислана до совітських республік для всебічного вивчення цього питання окрема комісія.

3) Щоб запобігти існуючим помилкам, непорозумінням та тлумаченням, необхідно як найширше опублікувати про все, що торкається праці, яка вже зроблена Жидівським розподіловим Комітетом та іншими організаціями на Україні і в Криму. Ця публікація повинна бути у формі ясного експозе, без жадних контроверз і полемики. Приймаючи на увагу, що, як в Союзі совітських республік, так і за кордоном, багатьох осіб, не жидів, думають, що жидівські організації мають намір утворити на Україні та в Криму жидівську державу та що багатьох людей не освідомлені про порівнююче скромні розміри докраної праці, про програм на майбутнє, необхідно опублікувати у всіх часописах російських та українських (а коли можливо, то й в татарських) не тільки в совітських республіках, але й за кордоном, інформації та точні відомости про всю цю справу.

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА КОВАЛЯ.

(Некролог).

21 березня в 6,30 год. вечора в Віноградській лікарні в Празі упокоївся на віки на 43 році життя від туберкульозу легенів, ускладненого туберкульозом гортані, професор Володимир Дмитрович Коваль. Хворів уже від трьох років і нарешті коло трьох місяців тому назад, зломлений хворобою і різними емігрантськими клопатами й турботами, зліг остаточно. І в ліжку не кидав пера, поспішаючи закінчити розпочаті праці. В останій час, перевезений з дому до лікарні, тяжко страждав, в великих муках дожидаючи скорого кінця.

Походив В. Д. з старої козацької родини, народився року 1885-го в селі Кульчинах на Волині, в маєтку кн. Волконського, в яким батько його був управителем на протязі кількох десятків років. В. Д. скінчив середню школу салівництва в Уманю, а потім Київський Політехнічний Інститут, при якому, з огляду на видатні його здібності до наукової праці, був залишений для підготовки до професури. Тут В. Д. спеціалізувався далі в сільсько-господарській механіці, а потім, переїхавши до Петербургу, вступив до Бюра сільсько-господарської механіки при Ученому Комітеті Департаменту Хліборобства. Тут в «Изв'єстіях» цього Бюра друкувалися його перші спеціальні наукові праці.

В 1915 році В. Д. повернувся до Києва. Людина великої енергії й ініціативи, видатний організатор, він розвив тут надзвичайну ді-

яльність і виявив видатну працездатність. Вступивши до Союзбанку, працюючи в товаристві Західних Земств, він віддається організації Централу Сільсько-господарських Кооперативів, головою якого потім і робиться. В самому початку революції, на весні 1917 року, коли в Києві організувалася Центральна Рада, В. Д. обирається першим її скарбником. Разом з тим В. Д. не покидає й чисто наукової роботи, працюючи при Політехнічному Інституті, де врешті стає професором.

Не беручи участі в українському уряді, не заангажований ближче в політичній роботі, В. Д. залишається в Києві і при більшовиках і з часом отримує змогу провадити далі свою працю, як видатний і незамінний спеціаліст. Під час наступу на Київ добровольців був ними арештований і пересидів у тюрми майже цілий місяць.

Останній час перед виїздом з України В. Д. залишався професором Київського Пролітехнічного Інституту, був головою «Опытного д'їла» на Україні і працював в Главахарі. Але де-далі працювати при більшовицьким режимі ставало В. Д. все тяжче, усе небезпечніше, і в початку 1921 року він наважується виїхати таємно за кордон.

За кордоном, як голова «Центрага», він робиться членом «Оцукса», а з розкладом і упадком «Оцукса» усувається від праці там і на запросяи У. М. С. А. засновує у Вюндорфі під Берліном технікум для емігрантів з бувш. Росії, де сам завідує агрономічним відділом, а потім стає директором технікуму. Разом з тим керує відділом на Курсах Заочного Навчання (російських) тієї ж організації У. М. С. А. в Берліні. В початку 1923 р. виходить з цієї організації, щоб заснувати з допомогою видавництва «Українське Слово» такі самі українські курси заочного навчання, але через недостачу коштів розпочате вже діло припиняється. В той самий час В. Д. невтомно працює у Берлінських видавництвах Гліксмана, «Знання» і т. и., випускаючи свої праці в перекладі на російську мову («Плуги, сіялки, культиватори», «Посуха і засоби боротьби з нею», «Справочник інженера» і т. и.), а також редагуючи багато інших спеціальних видань («Деталі машин» і т. и.). Одночасно В. Д. веде переговори з Українським Видавничим Фондом і іншими українськими видавництвами про видання його праць українською мовою, але через різні несприятливі умови усі капітальні праці його в українській мові залишилися невидрукowanими. Уже тяжко хворий, в великій матеріальній нужді виїздить В. Д. в кінці 1924 року з Берліну до Праги. Міністерство Закорд. Справ Ч. С. Р. дає тут йому змогу лікуватися у санаторії, а потім він приймає пропозицію зайняти посаду Директора економічного відділу Українського Інституту Громадознавства в Празі, що й дало йому змогу пережити тут останні 1½ роки з сином і дружиною.

Багато недрукованих праць залишилося після смерті В. Д. і між ними велика нескінчена праця «Аграрне питання», над якою до самого останнього часу працював небіжчик.

Велику втрату понесло українське громадянство з передчасною смертю цього видатного громадянина, багато обдарованого вченого, надзвичайно здібного організатора з широкою громадською ініціативою і незрівняною працездатністю.

І. М—й.

З МІЖНАРОДНЬОГО ЖИТТЯ.

Італо-югославянський конфлікт. — Китайські справи.

Балкани підтримують свою давню репутацію політичного вулкана, що кожної хвилині загрожує Європі пожегом лютої війни. Світову війну зачинають з Сараєва, зараз непокої йдуть з Албанії.

Як відомо (див. «Тризуб», ч. 2), італо-албанський договір поставив маленьку балканську державу на становище васала Італії, одночасно обов'язавши цю останню не тільки боронити недоторкальність кордонів Албанії, але також незмінність сучасного албанського уряду, — властиво голови його Ахмеда Цогу.

Доля Албанії була, так би мовити, в цьому напрямі предназначеною з самих початків існування цієї держави. Не велика простором (280 кв. к.), нечисленна населенням (біля 1.700.000), вона й зараз ще живе, соціологічно та психично, в стадії середньовічного феодалізму, і зараз ще позбавлена самих первісних елементів державної єдності. Населення її живе й досі системою кланів, роз'єднаних в горах; воно належить до різних племен та до трьох релігій, маючи мало спільного, навіть у звичайовому праві, бо законодавство фактично не існує. Природа Албанії бідна; яких будь справжніх доріг, на кажучи вже про залізницю, в країні майже нема; так само немає індустрії чи взагалі якогось більшого промислу. Останніми роками знайдено там, правда, джерела нафти, і можливо, що це як раз вони лежать в основі цілого конфлікту, що на певний час заєпокоїв усю Європу.

Незалежною стала Албанія не тому, що домогалася цього, а тому, що в наслідок балканських війн була відрізана од своєї турецької метрополії, втратила спільні з нею кордони. На її територію заїхали всі сусідні балканські народи, але, з різних причин, приєднати її до себе не змогли. Європа присудила Албанії бути монархією, і вона була нею на протязі кількох місяців, маючи своїм «мр'бетом» одного з німецьких князів, що королював, сидячи в каюті пароплава в Дураці, поки його не було вигнано геть.

За війни Албанія, без її волі та бажання, була театром військових подій, в яких вона участі не приймала; через її територію, між иншим, славним походом перейшли до моря сербські війська, рятуючись од переважних ворожих армій, що окупували їх батьківщину. Після війни Албанія якось непомітно перетворилася в республіку, так би мовити, мексиканського типу, бо уряди її буди незмінно тимчасовими, а президенти не з доброї волі передавали владу своїм заступникам.

За кожним новим президентом звичайно стояла одна з сусідніх більших держав: Італія чи Югославія. Останні президентські зміни були такі: Фан Нолі, підтриманий Італією, скинув Ахмеда Цогу, після чого Ахмед Цогу, підтриманий Югославією, скинув в свою чергу Фана Нолі. Ставши знову на чолі Албанії Ахмед Цогу надумав, що підтримки Югославії йому за мало, що йому треба притягти на свій бік ще й Італію, чого він і досягнув, склавши згаданого вище договора.

Звичайно, така поведінка албанського президента, посадженого Білградом, не могла сподобатися югослав'янам. Врешті від цього договору в Югославії було таке, що міністр закордонних справ мусів подати до демісії. Настала міністерська криза, відносно з Італією поспувались, як більше не можна; дехто з югославянських політиків став навіть думати, чи не визнати de jure С.С.С.Р., — може, яось стане в пригоді.

На де-який час потім на зовні було тихо. Противники Ахмеда Цогу, головним чином католицькі племена на півночі, — снували змови проти нього; він сам, в свою чергу, з них кого діставав до своїх рук, стинав голови чи в якийсь инший спосіб давав їм про себе знати. Про сторонні впливи

не говорилось ні слова, і конфлікт між Італією та Югославією вибухнув цілком несподівано для широкої європейської публіки

Тиждень тому уряди Англії, Франції та Германії дістали від італійського уряду ноти, в яких доводилось до відома, що, поперше на югославянській території йдуть широкі військові підготування, спрямовані до нападу на Албанію, аби скинути існуючу албанську владу; а по-друге, що італійський уряд, склавши тиранський пакт з президентом албанської республіки Ахметом Цогу, прийняв тим на себе певні обов'язки, і тому не зможе дивитися байдуже на те, яка доля випаде сучасному албанському урядові.

Нота ця з'явилась в англійській пресі 19 березня; того ж самого дня у французській пресі з'явилось повідомлення про те, що останні два тижні до Валони з Італії на італійських бойових кораблях доправлена велика сила військового матеріалу, призначеного для Албанії, серед цього матеріалу були й гірські батареї, привезені італійцями і вивантажені в ночі з 7 на 8 березня.

Експансивна італійська преса забила в усі дзвони. Уже в кінці грудня по словах газети «Тribuna», зібралася в Парижі потайна нарада чеських та югославянських масонів, маючи головою колишнього сербського міністра. Народа ця мала вирішити: викликати в Албанії весною повстання католицьких племен, аби втягти тим Італію до війни з Югославією, що мало бути, в свою чергу, початком наступу цілого масонства на фашизм.

«Giornale d'Italia» говорить, що це повстання та війна мали бути викликаними цілим рядом потайних військових сербських сект, на чолі з товариством «Біла Рука». Ця остання секта зв'язана з одного боку — з масонами а з другого — з комунізмом та большевизмом, хоч сама вона й єсть чисто сербською шовіністичною організацією, до якої входить багато впливових військових та цивільних сербських політиків. Метою сербською єсть: окупація північної Албанії та Салонік, підбиття Болгарії та інших балканських країн, затвердження за Сербією Македонії, та гегемонія сербів на Балканах.

Одночасно, повідомляє вказана газета, зараз же після того, як було підписано італійсько-албанського договору, Югославія розпочала акцію з метою заклати анти-італійський дипломатичний фронт. Акції цій не пощастило: одні держави порадили поміркованість, другі поставилися байдуже, інші — вороже.

Югославянська преса з тою самою експансивністю, але не так романтично, як італійська, обвинувачувала Італію в тому, що це вона, а не хто інший, хоче викликати заворушення в Албанії, аби мати нагоду військовою силою, і то назавжди, окупувати цілу країну, і тим поклати початок італійській імперії на Балканах.

Європейська опінія скептично поставилась до наведених романтичних подробиць, але факт конфлікту пережила тяжко. І було таки чого. Бо ж романтика — романтикою, реальна дійсність — реальною дійсністю. Елементів для ворожих відносин між Італією та Югославією взагалі не треба вигадувати, — їх і без того єсть досить з того часу, як Триєст з його слов'янськими околицями одійшов до меж італійського королівства. Закріплення ж Італії в Албанії — нова і велика поразка для Югославії. Бо, по-перше, в Албанії, як уже вказано, знайдено нафту, якої нема ні в Італії, ні в Югославії; по-друге, васалітет Албанії робить з Адриатики італійське озеро, замкнуте на два ключі: в Бріндізі — з боку апенинського, а в Валоні — з боку балканського півострову. Югославія мусить попроситись з мрією про вихід до вільного моря, що його серби так ретельно домогались на протязі усієї своєї новітньої історії.

Гармати, здавалось, от-от почнуть стріляти на Балканах. На щастя Європи цього не сталося. Спільні зусилля європейської дипломатії пригасили полум'я взаємної італо-югославянської ворожнечі. Дипломатична вигадка винайде форми, в яких на цей раз конфлікт цього разу буде зліквідовано. Але ж навряд, чи буде зліквідовано ті причини, якими викликано його. Од своєї експансії на Балканах Італія відмовитись не хоче, і майбуть

такі й не може; в свою чергу тяжко думати, щоб Югославія зреклася од своєї старої мрії про вільне море. Можна тому побоюватись, що конфлікт італо-югославянський, втративши, дякуючи заходам європейської дипломатії, свою гостру форму на якийсь час, прибере характер, так би мовити, стаціонарний.

* * *

Італо-югославянський конфлікт виявив, між иншим, дві маленькі, але характерні подробиці. На пропозицію, зроблену міністрові закордонних справ Англії передати цілу справу Лізі Націй, Чемберлен, як повідомляють у пресі, одповів, що це не випадає, і не випадає тому, що зараз головує в Верховній Раді Лізі не хто инший, як німецький міністр Штресман. Штрих дуже цікавий, приймаючи на увагу англо-германсько-російські відносини.

Друге: большевики хотіли вступити якомсь до албанського питання. Тов. Каменєв запропонував Албанії відновити дипломатичні зносини, що були перервані після того, як Албанія вигнала тов. Краковецького, посла ССРСР, з Албанії. Ахмет Цогу спитався про це в Рамі і дістав раду не пускати большевицького дипломата, що й виконав. Те ж штрих, і так само цікавий до вказаних вище взаємовідносин.

* * *

21 березня Шанхай взято кантонськими військами. Усі чекали, що перед тим будуть великі бої між північними та південними китайськими військами, але сталось инакше, якомсь не по європейському. Майже ніяких сутичок не було. Билися горяче лише несподівано захоплена на вокзалі невелика російська частина, що найнялася до північних китайців обслуговувати панцерні потяги. Кантонські агітатори, як переказують газети, придбали кожному шанхайському салдатові подарувати по гектару землі у власність, коли ті не битимуться, і «земля» допомогла захопити останнє велике місто на південному березі Ян-се-кіянта, що ділить Китай на дві половини — північну та південну. Девізують кантєвці цих гектарів, щоб виправдати свої обіцянки, і чи будуть вони шукати їх?

Щоб оцінити значіння цієї події, треба пам'ятати, що Шанхай єсть два. Один із них — чисто китайський, що має біля 400.000 населення, — місто незначне, майже без промислу і з невеликою торгівлею. Другий — це, по-перше, французська концесія з 220.000 населення, а по-друге — концесія інтернаціональна, яка має по-над 800.000 населення. В обох концесіях чужинців усього якихсь 40 тисяч, на цілий мільйон китайців. Цей Шанхай — один з найбільших портів у цілому світі, має колосальну торгівлю, велику індустрію; майже та матеріальні інтереси Європи та Америки, зв'язані з цим містом, треба мабуть рахувати на багато мільярдів франків у золоті.

Кантонці захопили китайський Шанхай; інтернаціональному Шанхаю, як здається, поки що не загрожує яка будь поважна небезпека, бо ті дрібні збройні інциденти, що сталися досі, не мають на собі рис якоїсь планомірности, а здаються такі просто випадками. До такого результату причинилася далекоглядна політика британського уряду, що не зважаючи на світову опінію, вистиг — з одного боку своєчасно вислати до Шанхаю достатню кількість військових сил, а з другого — миролюбними переговорами з кантонською владою до певної міри ніби паралізував принаймні на деякий час, впливи на неї агентів ССРСР та їх анти-англійські та анти-європейські наміри.

Коли розглядати захоплення Шанхаю з погляду внутрішньої боротьби китайців між собою, то це, безперечно, великий успіх кантонської влади. Взявши Шанхай, вона поширила підлеглу їй територію до природної межі великої річки, здобула колосальний шанхайський арсенал, що забезпечує кантонським арміям достатнє військове постачання на

довший час, посилила свій моральний авторитет. Та що найважливіше, це те, що з цього моменту шанхайські митні суми доставатиме кантонський уряд, як реально влада на даній території. А ці суми, за вирахуванням з них певної частини на проценти та покриття державних боргів, все таки приблизно досягають до півміліярда сучасних французьких франків.

Але одночасно з цим успіхом південної китайської влади, північний китайський маршал Чан-Со-Лін також має право пишатися і своїми успіхами. Успіхи його не такі гучні, але не менше реальні. Поки кантонці підходили до Шанхаю, він встиг остаточно покінчити з усіма другими маршалами, що оспорювали у нього владу на півночі. Не рушаючи з місця своїх військ, що стоять у Манджурії заслоном проти можливого впаду большевиків із Монголії, він поширив свою владу майже на всю територію з півночі до того самого Ян-се-кіянгу. Велика річка стала тепер не тільки географічною межею, але й кордоном між двома державними китайськими об'єднаннями.

Що буде далі, яких подій треба сподіватися в Китаї? Європейцям дуже трудно щось прирекати, коли справа йде про китайські події. Єдиними вказівками на майбутнє може служити хіба що настрої та поведінка заінтересованих у китайських справах держав. Англійська опінія, наприклад, поставилася до факту, захоплення Шанхаю стримано та спокійно, не виявляючи якоїсь особливої тривоги. Усі інші держави, з Америкою та Японією на чолі, також наче б то не дуже непокоїться, хоч і вислали до Шанхаю відповідні допомогіві війська, а в самому Шанхаї зайняли позиції поруч з британськими військами, виявляючи при тому наявно ширю солідарність.

Інакше стоїть справа з настроями в ССРСР. Перші дні це було «торжество із торжеств», маніфестації на честь світової революції, загрози та переможні кличі на адресу світових капіталістів та імперіялістів. А через два три дні у Москві почався Katzenjammer. Червоні оптимісти, правда, продовжують сподіватися, що британський уряд замириться з подіями, визнає факт перемоги кантонсько червоної революції, піде на всі уступки і, визнавши переважний вплив ССРСР в Китаї, позбавиться свого престижу в Азії та буде примушений інакше говорити з Москвою і на європейському ґрунті. Але, як повідомляють російські ж газети, поруч з оптимістами з'явилися у Москві і хмури песимісти, що вважають необхідним готуватися до цілком інших наслідків кантонської перемоги. На їх думку, згода поміж Кантоном та Лондоном майбутнє таки вийде з площини пересправ і стане реальним фактом, але вона буде спрямована не на зниження британського престижу, а на знищення якого-будь впливу ССРСР в Китаї. Треба мати на увазі, говорять вони, що впливи національно-буржуазних елементів в Куомінтангу все збільшуються, і можна побоюватися, що кантонський уряд замириться після перемоги з Англією та Чан-Со-Ліном, і перше свої зносини з ССРСР, різко змінивши напрям своєї політики, що досі була йому диктована Бородніним з товаришами. Хто з них має рацію, — чи червоні оптимісти чи чорні песимісти, — покаже ближче майбутнє. Де-які факти наче б то говорять на користь песимістів. Як повідомляють останні числа газет, між кантонським маршалом Чай-Кай-Шеком та червоними московськими агентами знову повстав конфлікт, викликаний прибуттям до Кантону великої партії червоних старшин, призначених комуністами для важливіших командних посад у південній армії. Чай-Кай-Шек рішуче відмовився мати яке-будь діло з цим новими червоними агентами, та аби уникнути дальших совітських впливів на армію, переніс свою резиденцію до одного з міст ближче до Шанхаю. Тим часом праве крило Куомінтангу, що стоїть на боці маршала, виробило план нової кампанії проти Бородніна. План цей передбачає зміну зовнішньої кантонської політики, вигнання з армії усіх чужих військових радників та замирення з північним Китаєм, — се б то він збудований цілком відповідно думкам московських песимістів.

* * *

Цікаві подробиці переказують між иншим далеко-східні газети що до захопленого Чан-Со-Ліном совітського пароплава, про що була свого часу мова в «Тризубі». Большевики наче б то тому так гаряче піклуються про долю полонених своїх агентів, що серед них крім жінки Бородіна їхав ще й один з товарищів з московського совнаркому. Догадуються, що це тов. Карахан, висланий на підмогу тов. Бородіну. Говорять також про те, що Чан-Со-Лінь має поважні причини не випускати із своїх рук дружини Бородіна, що перед тим уже двічі попадала до нього в полон. Говорять, наче б то Чан-со-Лінь, розпочавши потайні пересправи з Чен-Кай-Шеком, приобіцяв тому, що він затримає пані Бородіну, аби потім її можна було обміняти на дочку кантонського маршала, яку батько необережно пустив на подорож до Москви, де вона й застряла, слухаючи лекції в червоному університеті.

Може це й так. Китайцям ліпше знати.

Observer.

З СУДОВОЇ СПРАВИ.

Судове слідство, що доходило вже краю, ще не закінчено. Виявилась необхідність з'ясувати де-які обставини. Рівно ж допитують нових свідків. Дата розгляду справи в суді ще не встановлена.

Хроніка.

З ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ.

Рік роботи УАН. З доповіді на урочистому прилюдному річному акті, що її зробив неодмінний секретарь УАН акад. А. Ю. Кримський, видно, що протягом минулого року Академія змогла надрукувати 72 назви книжок (593 з половиною друкованих аркушів, близько 100.000 сторінок). По видавничій діяльності Академія стоїть на першому місці після ДВУ (Держ. Вид-во України) та Книгоспілки. За минулий рік обрано п'ять нових академиків. Робиться обмін виданням з 154 закор. науковими установами, 82 союзними та 122 українськими, що дає змогу збагачувати академічну бібліотеку. Платню академікам підвищено до 180 карб., але «голова маса—наукові співробітники ще не забезпечені як слід».

(«Пр. Пр.» ч. 59).

Сільсько-господ. академія в Києві. Справу з нею тільки не розпочато. В основі — теперішній Сільськ. Гос. Інститут. Для Академії одведено Голосіївський ліс, де вже й закінчено будинок одного факультету — лісового. Будинок — праця відомого архтекта Д. Дяченка, «цікавий зразок українського національного стилю, де будівничий, поновляючи давні традиції укр. мистецтва в галузі архітектури, намагається гармонійно сполучити барокову форму з найсуворішими вимогами певної «цілевої установи» і сучасної будівельної техніки». До Академії проведено шосе надзвичайно мальовничою місцевістю.

(«Пр. Пр.» ч. 61).

Проф. Андре Мазон виїхав з Києва до Кракова, налагодивши стосунки франц. наукових установ з ВУАН. Велике вра-

жіння на нього зробили музейні скарби УАН. Західний гість «шкодував тільки, що приміщення не відповідає тим скарбам, що там зберігаються». З Всенародною Бібліотекою України франц. учений дійшов до згоди щодо регулярного обміну книжками з франц. бібліотеками та науковими установами.

(«Пр. Пр.» ч. 60)

Геологічному музею кол. Університету загрожує небезпека. Геологічний Інститут намагається забрати звідти де-які колекції. Академія Наук протестує проти розпорощення колекцій, які збиралися протягом століття видатними робітниками і які повинні стати за основу до великого українського геологічного музею.

(«Пр. Пр.» ч. 62).

Київський Лаврський музей культів і побуту приймає і купує рукописи й стародруки, гравюри, особливо українські, старовинні кліше (дерев'яні, мідні та інші), старовинні друкарські й переплетні приладдя, старовинні листівки та інше. В цій справі музей звертається до наукових установ та приватних осіб.

(«Пр. Пр.» ч. 62).

Музей революції, що «ознайомлює широкі маси з революційним рухом на Україні», розвивається. Наступного року в Харкові будуватимуть для нього новий будинок.

(«Пр. Пр.» ч. 62).

В Київському музею революції одкрито новий відділ «Лютнева революція».

(«Пр. Пр.» ч. 59).

Робота Інституту ім. Шевченка: у Харкові і

Київ мають відкрити спеціальні катедри Інституту для вивчення життяпису Шевченкового, бібліографії, а також після-Шевченківської і «Жовтневої» української літератури. Намічено низку видань.

(«Пр. Пр.» ч. 59).

Вшанування пам'яті Т. Шевченка. Завдання комісії в справі збудування пам'ятника Т. Шевченка в Києві поширено: вона стає «комісією вшанування пам'яті Т. Шевченка». Пам'ятник збираються відкрити на семидесятиріччя роковини поєстової смерті в 1931 році».

(«Пр. Пр.» ч. 59).

Реставрація Шевченкового будинку. Вирішено реставравати будинок на хуторі Лихвино Лебединського району, де колись жив Шевченко.

(«Пр. Пр.» ч. 61).

Плани і дійсність. Народний комісаріят освіти планував ліквідувати неписьменність серед організованої дорослої людности України до 1925 року, а серед неорганізованої до 10-х роковин жовтня. Тепер на з'їзді т-ва «Геть неписьменність» представник НКосвіти признається, що цього «виконати не могли». Як плани широкі й гучні у большевиків разходяться з дійсністю, показує минулий рік. Замість проєктованих 1.700.000 чол. школи «лікнепу» випустили тільки 479.000 чол.

(«Пр. Пр.» ч. 63).

Курси для робітників Соцвиху мають організувати цього року в літню в різних містах України.

(«Пр. Пр.» ч. 63).

Етнографічні вєчорі влаштовуються в Києві, де взагалі помітно оживлення краєзнавчої праці. На цих вечорах буде демонстровано пісню, музику, слово та новорічну драму: «Коза». Сопілка, бубон, ліра, нобза, цимбали представлятимуть

народню музику. Розповідатимуть казки, байки та ин.

(«Пр. Пр.» ч. 60).

Літературну газету заходжується незабаром видавати Всеукр. спілка пролет. письменників. Програм широний. Багато говориться про закорд. досвід, та хатній досвід Хвильового підриває довірря до цих заходів.

Десяті роковини першої укр. школи ім. Шевченка в Києві (колишня перша укр. гімназія) святкуватимуть весною. Молодий історик М. Повлушко працює над історією цієї школи. В осени має вийти збірник школи з спогадами учителів та учнів та її історією.

(«Пр. Пр.» ч. 63).

Смерть Дніпрової Чайки. 13 березня померла в селі Германівці відома укр. письменниця Л. О. Василевська (Дніпрові Чайка). Похорон відбувся 16 березня на Ново-Байковському кладовищі.

(«Пр. Пр.» ч. 61).

Всеукраїнська виставка АРМУ. В середині березня в Харькові відкрито Всеукр. виставку АРМУ (Асоціації революційного мистецтва України).

(«Пр. Пр.» ч. 61).

Альманах «Західна Україна», що його склали західно-українські автори, мав вийти цими днями з друку.

(«Пр. Пр.» ч. 61).

Лоторія на користь пролетстудентства. Щоб полагодити «надзвичайно тяжкі житлові умови чималої частини пролетарського студентства», вирішено організувати на Україні лотерею на 1 мільйон карб. на користь студентів, щоб за ті гроші збудувати для них приміщення.

(«Пр. Пр.» ч. 62).

* * *

Перевібори сільрад на Україні закінчено. Переобрано понад 11.000 сільрад. Одвідування виборів по укр. селах становило 52 проц. Пересічно по укр. селах в складі нових рад — 9 відсотків партійних. Незаможників — 36 відсотків. Оце і всі «досягнення». («Пр. Пр.» ч. 64).
«Перевібори совітів проходили цього року, — зазначає Власенко у своєму докладі, — під знаком посиленої боротьби між біднотою й кулацтвом». «Цього року всі данні говорять про підвищену активність місцевого населення.» Секретар ВУЦВК'у потішає себе тим, що тепер «соціяльний склад сільсовітів де-що змінився на краще». («Пр. Пр.» ч. 57).

На десятій Всеукр. з'їзд совітів мають прибути 862 чоловіки.
(«Пр. Пр.» ч. 61).

Переселення з України. Минулого року Наркомзем дав наряд на переселення з Київщини 1.471 двора, а на цей рік 1.500 дворів. Місцеві власті клопочуться про збільшення цих нарядів, а також про переселення на південь України, куди переселяють жидів. —
(«Пр. Пр.» ч. 62).

Польський посол на Україні. П. Патеґ, що приїхав з Москви одвідати Харків, оглянувши копальні Догбасу, повернувся назад до столиці.
(«Пр. Пр.» ч. 61).

Нове начальство. Всеукр. з'їзд сількорів газ. «Радянське село» одбувся в Харкові. Загальне число сількорів 3.321 («Пр. Пр.» ч. 59). А чим вони є для села, видно з дебатів на з'їзді: «часто буває у нас, що сількор почуває себе на селі якимсь начальством і втрачає всякий авторитет серед селян». («Пр. Пр.» ч. 61).

Модр на Україні. Модр (міжнародня організація

допомоги борцям революції об'єднує на Україні 470.000 чол.

(«Пр. Пр.» ч. 64).

Свята на Україні. На Україні встановлено такі свята:

1-е січня — новий рік, 22-е січня — день пам'яті Леніна і 9 січня 1905 р. 12-е березня — день повалення царату, 18-е березня — День Паризької Комуні; 1-е травня — день III Інтернаціоналу; 7-е листопада — день Пролетарської Революції. День приймання конституції ССРСР, постановою ЦВК ССРСР, перезесено з 6-го липня на 3-тє липня.
(«Пр. Пр.» ч. 63).

Крім цих свят, як довідуємося з тої ж газети, є ще «дні відпочинку». А під цим псевдонімом переховується давні християнські свята: Благовіщення, Великдень, Зелекі, Різдво та інші.

* * *

«Извращения, националистические уклоны и настроения». Ми наводили вже в попередньому числі ухвалу в справі національної політики на Україні, що її прийнято на пленумі ЦК і ЦКК КПБУ. Подаємо тепер цей пакт дословно: «тверде проведення українізації, загострення уваги на українізацію партактива, особливо в промислових округах, при «всмерном» забезпеченні прав наменьшостей і рішучому виправленні існуючих «извращений», зокрема що до руської частини пролетаріату; посилення ідейної боротьби з усякими «націоналістическими уклони и настроениями» в обоєм класі, селянстві і партії і зокрема з наявними проявами антисемітизму; посилення боротьби з ворожими елементами (нуркуль, непмани), що все зростають і з пробами їх політичного оформлення».

(«Изв.» ч. 57):

Неправильне визначення національності підчас перепису. На це

вступає чимало заяв до Центр. Ком-ту нац. меншостей, що заступається за чужинців на Україні.

(«Пр. Пр.» ч. 64).

Національний склад сільської людності на Україні. Попередні дані про нац. склад людності на Україні і говорять таке: з 23.368.000 сільської людності на Україні українці становлять 87,5 відсотків, росіяне — 5, 5 відс., поляки, жиди і німці по 1,5 відс. На селах Ніжинщини, Роменьщини, Чернігівщини українці становлять 99 відс. Компактні маси російської людності скупчено на Мелітопольщині, Ізюмщині, Старобільщині і Харківщині. На Мелітопольщині росіяне становлять 23 відс. цілої людності. Основна маса німецької людності живе на Одщині, Мелітопольщині, Херсонщині й Миколаївщині. На Одщині німці становлять 15 відс. сільської людності. Жидівського сільського населення найбільше на Придністр'янщині та прикордонних округах.

(«Пр. Пр.» ч. 62).

Школа і діти різних національностей на Україні. За даними Наркомосвіти в школах на Україні є: 1.563.269 українців, 220.519 росіян, 161.847 жидів, 35.724 німців, 34.554 поляків, 14.190 молдаван, 22.868 інших національностей. Що-до того, як школа охоплює дітей різних національностей, то маємо такі надзвичайно повзачючі цифри: на першому місці — німці — 59 відс. на другому — жиди — 58 відс., на третьому — росіяне — 54 відс., на четвертому — поляки — 53 відс., на п'ятому — молдавани — 47 відс. і на останньому, звичайно, українці — 46 відс.»

(«Пр. Пр.» ч. 63).

* * *

Перший з'їзд совітів у жидівському районі відбувся з великою парадною в присутності представ-

ників самого ВУЦВК. Буценко, представник уряду, потішив місцевих українців і німців, «що охоче погодилися спільно з єврейськими трудницями розвивати культурне бідництво в своєму районі», радісною звісткою: «цей район не буде єдиний, на черзі виділення другого єврейського району на Криворіжжі». («Пр. Пр.» ч. 64). Ще один крок по дорозі до утворення жидівської республіки на укр. землі.

Перевибори жид. совітів на Україні пройшли жваво. Відвідування зборів — 61 відс.

(«Пр. Пр.» ч. 61).

Одбувся з'їзд совітів в польському районі Мархлевському, емігранти польської совітської республіки, що її вістр'я скеровано проти Польщі сучасної. З'їзд вшанували своєю присутністю сам тов. Домбаль, а вдова Дзержинського звернулася з привітальним листом. Президія Сельтерну теж прислала привітання, де між иншим говориться: «Ваш голос дійде до трудящих мас Польщі, які не допустять до нового походу проти України та Білорусі».

(«Пр. Пр.» ч. 63).

Новий польський совіт організовано в селі Тарабанівці, коло Вишніці, де є 364 чол. населення, виключно поляків. Приймаючи червоного прапора від Винницької електростанції представник нового польського совіту заявив: «Я сподіваюся дожити до того часу, коли цей червоний прапор стоятиме над Варшавою».

(«Пр. Пр.» ч. 62).

* * *

На що тільки не здирають гроші. В додаток до податого в попередньому числі про передплату на нову позику на Україні, довідуємося (з «Прол. Пр.» ч. 61), що по цілій Україні, крім Харькова, набереться передплати на 5.000.000.

— В Харкові організовано грошевий збір на користь кантонської армії. Організатори — місцева китайська колонія, що вже переслала зібрані гроші до Кантону. («Пр. Пр.» ч. 61). На з'їзді Модру хвалилися, що з України зібрали минулого року 374.000 карб. і переслали їх за кордон. («Пр. Пр.» ч. 64).

У ФРАНЦІЇ.

— В Об'єднаній Українській Громаді у Франції. (Париж). В суботу 19 березня д-р. Л. Чикаленко прочитав виклад на тему «Жидівське питання на Україні». Докладчик в стислій формі подав історію жидівського поселення на Україні та досить докладно освітив роллю і значіння жидівського населення в часи теперішньої української визвольної боротьби. Виклад д-ра Чикаленка був дуже інтересний і змістовний. Антисемітизм, що так люблять приписувати українцям наші вороги, по словам докладчика, не був і не є властивістю укр. населення. Як у минулі царські часи, так і тепер при більшовиках він принциплювався чужою владою з метою відвернути увагу нашого населення від політики. Теперішня жидівська колонізація, яку так ретельно проводять більшовики, є ніщо інше, як старий провокаційний спосіб національно-політичну ненависть до влади звернути проти жидівства. При вирішенні жидівського питання основними елементами мусять бути людяність і практичність для нашого державно-національного будівництва.

Після доповіді було поставлено кілька запитів докладчику та відбувся обмін думок між присутніми.

— Шевченківський концерт у Парижі. 20-го березня в неділю в залі Адіяр відбувся концерт, присвячений пам'яті Т. Шевченка. З художнього боку концерт пройшов добре. Серед присутніх було багато чужинців,

особливо добре були заступлені кавказські народи. Публіки було менше, ніж минулого року, але зате вона була одноманітна, українська: не помітно було малоросів і москалів. Очевидно це треба пояснити українсько-російським політичним загостренням серед еміграції, що в останні часи особливо набрало великого розголосу.

Хотілося б звернути тут маленьку увагу на майбутні організаторам українських концертів. Коли є завіса, то вона служить для того, щоб ховати підготовчі моменти в концерті. Не можна на відкритій сцені займатися приготуванням до виступу кожного артиста, бо це понижує художню сторону концерту, а на присутніх робить вражіння «по домашньому». Так само не можна вештатися по сцені стороннім людям, як і артистові, що має свій окремий виступ, не годиться показуватися на сцені в різноманітних ролях. Це невеличкі й незначні зауваження. Ці хибки можуть бути допустимими десь на провінції, де нема ні сценичного приладдя, ні навіть відповідної зали, але в Парижі цього можна було б уникнути. Бзагалі ж концерт пройшов добре. Влаштувала його цього року Генеральна Рада Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції.

— Панахида по Т. Шевченку в Парижі. В неділю, 27 березня в Українській Православній Автокефальній церкві патером П. Гречишкіним було відправлено панахиду по Т. Шевченкові. Панахида відбулась по службі Божій. Присутніх було чимало.

— Загальні збори укр. парафії в Парижі. Загальні збори Української Православної Парафії в Парижі відбулися в неділю 27 березня с. р. На порядку денному було: прийняття тимчасового статуту, довібори одного члена парафіальної ради та вибори делегатів на 2-ий український церковний з'їзд у

Франції, що має відбутися 18-го квітня с. р.

Парафія у Парижі нараховує 97 членів і має право послати на з'їзд 10 делегатів. Після короткого обміну думок загальні збори вирішили уповноважити Церковну Парафіяльну Раду в кількості 6 членів заступати Парафію на з'їзді та добрати ще чотирьох делегатів з поміж членів Парафії.

— П о ш у к у ю т ь . Анатолія Даценка та Дмитра Нагорного, полтавців, що виїхали з Болгарії до Франції, розшукує Іван Вонарха. Адреса: I. Vonarkha 50, rue Langue. Merlebach (Moselle)

В ПОЛЬЦІ.

Панахида по Т. Шевченкові в Варшаві. В суботу 12 березня в митрополітальній церкві на Празі відбулася урочиста панахида по Т. Шевченкові, яку одправив українською мовою о. прот. Боришкевич в послуженню з численним духовенством. Перед панахидою Ю. Боришкевич звернувся до присутніх з промовою, в якій зазначив роллю Т. Шевченка в відродженні українського народу. Під час панахиди співав український студентський хор. Церква була переповнена численними представниками української колонії з Укр. Центр. Комітетом на чолі. Після панахиди відбулося посвячення прапору Української Студентської Громади.

Свято Т. Шевченка в Варшаві. В неділю 20 березня в великій залі Т-ва Техників (Чацького 3), відбулася урочиста академія на честь великого Кобзаря України.

В академії взяв участь митрополітальний хор під орудою п. Пекарського. З рефератами виступили проф. Б. Лепкий та п. М. Лівницький. Академію закінчено співом «Ще не мерла Україна». На академії численно була представлена варшавська українська колонія та були присутні багато

представників польського наукового світу, політичних та громадських діячів, академічних організацій, преси та ин.

6-та річниця Української Студентської Громади в Варшаві. 12 березня Українська Студентська Громада в Варшаві урочисто академією святкувала 6-ту річницю свого існування. Заля «Багателі» заповнилась о 9-ій годині в вечері представниками місцевої української колонії та численними гостями. Академію розпочав Голова Громади п. Киричок вступним словом. До президії академії було запрошено на почесного голову проф. І. Огієнка, проф. А. Суйковського (од польської професури), Голову Укр. Центр. Комітету М. М. Ковальського, П. Божка, М. Лівницького та І. Липовецького. На естраду було винесено прапор Громади, на зустріч якому присутні встали. Голова академії П. Божко по короткій промові запропонував вшанувати вставанням пам'ять членів громади, що вибули з її рядів, знайшовши смерть на чужині. Студентський хор виконує «Gaudeamus» і слово дається М. Лівницькому, який в досить широкому рефераті схарактеризував життя Громади на протязі останнього часу. Після нових виступів хору М. М. Ковальський вітає Громаду від Укр. Центр. Комітету. Далі були привітання представника Союзу Студентських Громад у Німеччині, представника Союзу Укр. Студентів «Основа» в Данцігу, представника Союзу Німецького Студентства в Польщі, представника паціфістичних т-в молоді та ин.

Після кількох пісень, які виконав хор, Голова академії зачитує привітальні листи та телеграми: від А. М. Лівницького, ген. В. Сальського, Союзу Укр. Студентів «Основа» в Данцігу, Укр. Студ. т-ва «Зарево» в Данцігу, т-ва «Чорноморря» в Данцігу, Української Студентської Корпорації «Галич», в Данцігу, від Ковельського Відділу У.Ц.К., від ген.

3 життя Академії.

Шандрука та ин. Телеграфічно Громаду вітали: Укр. Студ. Громада у Львові, Укр. Студ. Громада у Познані, Союз Українок в Каліші та інші організації. Багато привітань одержала Громада вже після академії, а між ними: від В. К. Прокоповича, од редакції «Тризуба», від Сілки Укр. Військових Інвалідів на еміграції в Польщі, від Громади Укр. Студентів — емігрантів Краківської Академії Мистецтв. від Академічної Громади при Українській Госп. Академії в Подєбрадах, від інж. Плюща та ин.

Закінчили академію співом національного гімну.

Після академії відбулася спільна вечеря, яку Громада влаштувала для представників організації, потім танці, що затяглися до ранку.

— В Ченстохові заходми Українського Товариства Допомоги. Емігрантам з України в Ченстохові відсвяткували дня 13 березня ц. р. тутешні українці 66 роковини смерті незабутнього Кобзаря України Т. Шевченка.

У ЧЕХІІ.

10-ліття Центральної Ради. 20-го березня в Подєбрадах у великій мійській салі відбулася урочиста академія присвячена 10-літнім роковинам Центральної Ради.

М. Бремів прочитав історію розвитку цього першого революційного парламенту українського. Після нього В. Садовський дав докладну оцінку праці Центральної Ради, яка відродила і зафіксувала ідею української державности. Нарешті І. Бочковський зreferував відношення до Ц. Р. європейських народів і держав.

Після того хор проспівав національний гімн і «Не пора».

У початку академії голова зборів А. Тернявський запропонував ушанувати вставанням пам'ять покійних членів Ц. Р. і запросив до участі у президії тих членів, що нині живуть в Подєбрадах, а їх було біля 20.

× З кінцем травня біжучого року Українська Господарська Академія в Подєбрадах випускає свій перший прийом студентів 1922 року з дипломом інженера. 170 молодих інженерів-економістів, лісовиків, гідротехників, агрономів і технологів залишать стіни своєї альма матер. Чимало з них вже забезпечили себе посадами-здебільшого по-за межами Чехо-Словацької Республіки. Яко фахівці, наші студенти зарекомендували себе з найліпшого боку під час обов'язкових практичних робіт на різних чеських підприємствах.

× 17 березня б. р. одвідала Українську Академію спеціальна делегація англійського соціологічного інституту «Leply House» в Лондоні на чолі з своїм президентом п. Alex. Forqueharson, яка приїхала з Лондону до Праги 15 березня. Делегація проглянула всі установи та кабінети нашої високої школи та була напросто вражена тими досягненнями на науковому полі, що їх зробила наша Академія при таких малих матеріяльних засобах. Як вислід цієї екскурсії, має бути заложений при соціологічній інституті в Лондоні спеціальний відділ для студіювання українського, чеського, словацького і інших слов'янських народів.

× З кінцем листопаду біжучого року відбудеться другий випуск інженерів різних фахів з Української Академії в ЧСР., а саме прийом 1923 року в загальній кількості 114 чоловіка. Другий випуск наших інженерів стоїть де що в гіршому становищі що до забезпечення себе відповідною працею по фаху, але Бюро Праці вживає відповідних заходів. Після цих двох випусків студентський склад нашої Академії в ЧСР. числитиме на 1 січня 1928 року 261 чоловіка.

× В кінці березня мало бути закінчено друком «Наукові Записки УГА в ЧСР» на 6 друківаних

аркушів, які містять в собі оригінальні праці по різних галузях знання професури Академії.

+В березні біжучого року перший раз за 5 років існування Української Академії виключено за неуспішність таких п. п.: 1) Лоський Ігор, 2) Дядюша Борис, 3) Первак Михайло, 4) Стусь Олександр, 5) Карпів Микита (з Кубанщини). Проц. як видно незначний, але все ж таки шкода, що ці пани дак довго відбирали місце та стипендію иншим українцям, які б і добре вчилися та які й досі поневіряються десь по роботах на шахтах.

Цинний дар Академії. Митрополит Граф. А. Шептицький подарував Українській Господарській Академії кварцеву лампу для лікування ультра-фіолетовим промінням (т. зв. «Гірське сонце»). Цим дається змога лікувати багато хвороб: не-активні форми туберкульоза, старі плеврити, ревматизм, невральгії, кволих і золотушних дітей, де-які хвороби шкіри, відмороження. При своїх обмежених коштах Академія не спромоглась би на такий дорогий прилад (ціна його біля 5.000 корон). Нині, дякуючи цьому приладові більш, як півсотні хворих нашої колонії мають змогу поправити своє здоровля і працездатність.

3 культурного життя на Україні.

Новіші археологічні находки на Україні. Проф. О. Федоровський в статі: «Харківський Археологічний Музей та його науково-дослідча праця» (Бюлетень Укрнауки. Харків. 1926. Стор. 44-48.) повідомляє, що в останні роки зроблено розкопки і знайдено такі археологічні предмети на Харківщині.

З старої кам'яної доби знайдено невелику кількість кремінних уламків разом з

кістками мамута; уламки мають ознаки штучного оброблення рукою людини. З нової кам'яної доби. По берегам річок: Донця, Осколу, Ворсклі, Псла, Уди, Лопані та др. росли великі бори. Після вирубки лісів в останні часи, з'явилися летючі піски, що почали переноситися вітром з місця на місце. По долинам, з яких вітер вивіяв пісок, залишилися рештки старовини, що до того часу були вкриті шарами піску. Тут знайдено багацько кремінного знаряддя: ножі, шкрябачки, шила, черепки глиняного посуду оздобленого різноманітними візерунками, що зроблені паличкою, кісточною або гребінцем. За останні часи багацько таких предметів знайдено у Вовчанському, Змієвському, Ізюмському, Купянському та Ахтирському повітах. На підставі цих знахідок можна розділити неолітичну добу Харківщини, а разом всієї України, на три доби: ранню, середню та пізню. Де-яка кількість шліхованого кам'яного знаряддя, найбільше сокир, належить вже до наступної доби мідяно-бронзової. З предметів цієї останньої доби знайдено в останні часи дві великі мідяні сокири в слоб. Вільшаній, біля Харькова. (а також в копальнях Бахмутського повіту знайдено сплави міді і мідні знаряддя). В Харьківському Музею зараз мається велика й гарна збірка кераміки бронзової доби. З доби скитсько-арматської в останні часи було знайдено багацько предметів, але дуже бідної культури, на просторі Богодухівського, Балківського, Харьківського, Змієвського повітів. До цієї доби належить низка городищ, на Донці, Ворсклі, Псла, а також величезні купи попелищ біля Богодухова, Куряжського монастиря, Старих Валок, що стали відомі за останні часи.

Протягом останніх років на Харківщині знайдена низка скарбів з часів переселення народів (готського стилю). Їх знайдено в околицях Богоду-

хова та в слоб. Люботині і складаються вони з великої кількості прикрас, в більшості бронзових: платівки (бляшні), причіпки, обручки, ланцюжки, дзвоники, бляшки на ремінці, а найбільш цікаві фібули — великі застёжки почасти із звирячим орнаментом, почасти так званого пучкастого, або меровингського типу, почасти прорізні, а також і другі речі. Дуже цікава велика кількість виробів з цини. Менше мається срібних речей (переважно масивні бляхи та оскопи на очкурі, а тако тоненькі пластивати діадеми на голову). Трапляються різноманітні намиста з мушлів (черепашок), бурштину, різнокольорового скла, цини. До зовсім іншого типу належать речі, що знайдені р. 1923 на городищі під Змієвим. Знайдено срібні речі: великі сережки з мережаними плісканими причіпками, кільця з срібного дроту, гудзика, намисто, крім того велика тонка фібула, обручки з незлютованими дугчастими кінцями. Ці речі тільки почасти нагадують так звані речі готського стилю і взагалі мають незначну кількість аналогій серед всіх українських знахідок, а саме подібні до речей, знайдених на Пастирському городищі на Чигринщині. Можна вважати, що цей скарб належить до якоїсь іншої культури з часів

переселення народів, мабуть трохи пізнішої, ніж готська. Ці знахідки викликають зацікавлення усіх фахівців, особливо закордонних, які вже зробили пропозиції надрукувати їх в закордонних видавництвах.

Цілком новиною являється факт знаходження на території **Харківщини римської культури**: полей похоронних урн. Року 1921 в околицях Богодухова було випадково відкрито поховання з типовими речами римської культури на межі Богодуховщини, а ця знахідка освітила потім цілу групу кераміки, що знайдена р. 1922 в околицях Богодухова. Знайдено також монету Фавстини. Року 1924 велика кількість керамічних фрагментів зібрана на поверхні землі на Валковщині разом з монетою Адріана; року 1925-26 ці знахідки значно побільшені і поширилися вже й на Харківщині.

За останні роки встановлено цілий ряд місць, де знаходяться сліди культури Верхнь-Салтовського могильника, напр., на Кулянщині знайдено срібний перстень з сердоліком, на якому є руфічний напис, і декілька срібних абасидських дир'емів, гарні зразки кераміки.

А. Я.

Об'єднана Українська Громада у Франції

В суботу 2-го квітня ц. р. в помешканні Громади (54, rue Made-moiselle) відбудуться збори, на яких п. І. Токаржевський-Кара-шевич прочитає виклад на тему:

„П'ять років української зовнішньої політики“

(1917-1922 роки).

Початок о 8 годині вечора.

Касовий звіт комітету для вшанування пам'яті

С. Петлюри.

за місяці січень та лютий 1927 року в Подєбрадах.

Прибуток:

1. Сальдо з минулого року	Амер. дол. 6.—	К.ч. 5708.40
2. Від самооподаткування членів української колонії в Подєбрадах:		
а) професорів і службовців УГА	1651.—	
б) студентів УГА, членів Академічної Громади	2935.60	
в) студентів й не членів Академічної Громади: Михайлюка, Зоголя, Потапника, Бутовського, Биковського, Кметової, Гнатченкової, Гордієнка Гр., Зеркаля, Шаргуна	76.—	
	4662.60	4662.60
3. Добровільні пожертви:		
а) Від ощадно-позичкового т-ва «Єдність» при УГА одноразово	150.—	
б) від подєбрідської філії Укр. Сел. Спільноти в ЧРС щоміс. внеску за місяці серпень, вересень, жовтень, листопад-грудень 1926 р.	50.—	
в) Від п. Павла Зіми, цього часу в Зліні на Мораві, одноразово	50.—	
	250.—	250.—
4. Інші поступлення		169.50
Разом	Амер. дол. 6.—	К.ч. 10790.50

Видаток:

	Амер. дол.	Кор. ч.
1. Допомога родині С. В. Петлюри	—	1.300.—
2. Видатки судового процесу	6.—	5.000.—
3. Видатки Пресового Бюро	—	300.—
4. Канцелярські та дрібні видатки	—	20.—
5. Каса	—	4.170,50
Разом	6.—	10.790.50

Голова Комітету — **Модест Левицький** (—).
Секретарь — (підпис нечіткий)
Фінансовий референт — **О. Козловський** (—).

З М І С Т.

Париж, неділя, 3 квітня 1927 року — ст. 1. — Д. Г - о. Тінь Пестлюри — ст. 3. — О. Лотоцький. Непорозуміння чи нерозуміння — ст. 5. — І. Заташанський. Сільське господарство і большевицькі «успіхи» в ньому — ст. 9. — Д. Марголін. «Держава Калініна чи республіка Браїна» — ст. 11. — І. М - и й. Пам'яті Володимира Ковалю — ст. 15. — O b s e r v a t o r. З міжнароднього життя — ст. 17. — З судової справи — ст. 21. — Хроніка. — З Великої України — ст. 22. — У Франції — ст. 26. — У Польщі — ст. 27. — У Чехії — ст. 28. — З культурного життя на Україні — ст. 29.

КОЖДА ІНТЕЛІГЕНТНА І СВІДОМА ЛЮДИНА
ПЕРЕДПЛАЧУЄ ЖУРНАЛ

26 рік видання

26 рік видання

„ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК“

Відкрита підписка на 1927 рік.

Найстаріший український місячник літератури, науки і суспільного життя виходить книжками першого числа кожного місяця і містить статті визначніших старших і молодших українських письменників і вчених.

Передплата вносить: річно — 26 зол., піврічно — 14 зол.
Ціна окремої книжки — 2,50 зол. Адреса ред. і адміністрації:

Львів, ул. Руська 18, 1 пов.

Редагує: Комітет. Видас: Укр. Вид. Спілька.

ЛІТЕРАТУРНА НОВИНКА.

Богдан Лепкий.

«МОТРЯ», історичний роман в 2-х томах. Ціна: 2 долари 20 центів
(в оправі: 3 долари).

«НЕ ВБИВАЙ» історичний роман в 2-х томах.
Ціна: 1 долар 10 центів (в оправі: 1 дол. 50 ц.)

Видання Української Накладні в Берліні.
Kurfürstenstrasse, 83.

Le Gérant : Mme Jeanne de Carvalho Gerzain.

Soc. Anon. Imprimerie de Navarre, 5, rue des Gobelins, Paris